

СОЦИАЛНИ ФОРМИ НА САМОСЪЗНАНИЕТО НА ПРЕВОДНОТО ДЕЛО — 1984 г.

(Състояние и проблеми на теорията, историята
и критиката на превода и преводната литература)

МИХАИЛ НЕДЕЛЧЕВ

Един доклад, посветен на социалните форми на самосъзнанието на преводното дело — видяно като част от общата съвременна българска литературна и езикова култура, един такъв доклад, обглеждащ — макар и само за период от една година — и теорията, и историята, и критиката, неизбежно ще има обзорно-информативен характер. И все пак бих желал да обхвана толкова разнородните явления в някакво единство, в система. Именно затова употребявам понятието *литературна и езикова култура*. За разлика от *литература* то ни насочва не само към продукта на преводаческото изкуство, а към цялата верига, която го обуславя: създателя на оригиналния текст, родната му езикова и литературна среда, взаимоотношенията на двата езикови и литературни контекста — оригиналния и българския, личността на преводача с творческите му умения, институциите, които осъществяват литературната политика, въобще социалното реализиране на превода — включително и в съзнанието на читателя.

Десетгодишната дейност на Съюза на преводачите в България извади от полуанонимното съществуване личността на преводача. В днешната българска литературна култура той вече е с осъзната, стабилна професионално-творческа роля. Не е така обаче с личността на критика на преводната литература. Неговият облик тепърва трябва да се дооформя. През 1984 година има някои нови моменти в този процес и именно тях бих желал да направя център на моя доклад.

Естествено, на първо място тук трябва да се посочи новоприетата от Съюза на преводачите в България „Програма за развитието на критиката на преводната литература и на преводаческото изкуство“. Тази програма е обобщение на проведената през 1982 г. съюзна годишна конференция по въпросите на критиката на превода, но тя се основава и върху цялостната досегашна дейност на творческото обединение на българските преводачи.

Всички сме свидетели колко много неща се промениха в нашата културна област благодарение на тази дейност. Самият факт, че създаването и работата на една институция, на една творческа организация могат да променят за по-добро професионалния статут на членовете ѝ, че проблемите се решават последователно и съзнателно в рамките на цялата ни страна, засилва оптимистичната ни представа за нашето социалистическо общество. Днес ние се надяваме, че с общи усилия много неща ще се променят и в сферата на самосъзнанието на преводното дело, на критиката, теорията и историята. Едно най-бегло сравнение между критическите текстове в съюзните издания „Факел“ и особено „Панорама“ и в другите наши литературни издания ще ни покаже посоките на промяната.

В Програмата отново се подчертава идеологическата значимост на критическата дейност, посочва се, че „критическото мислене и разбирането ни за развитието на критиката в областта на преводното дело трябва да бъде на равнището на съвременните идейно-естетически задачи, поставени от партийното и държавно ръководство“, в духа на „повелята за високо качество“. Изложени са осъвременените, родени от анализа на културната ни практика схващания за идей-

но-естетическия критерий, за тематичния подбор и необходимостта чуждите явления да бъдат осмислени, пречупени през призмата на комунистическото светоусещане и на националните традиции, за отказа от примитивизма, схематизма при интерпретацията на противоречиви художествени явления. Задълбочено са изложени и редица по-конкретни въпроси на стратегията и тактиката на критическата дейност: акцентирането върху отделните национални литератури, върху епохи или значителни произведения; формите на възпитаване на читателския вкус, използването на различните възможности за публичност на критическите идеи и преценки. Всичко това не остава само един добър програмен документ, а се придружава от решения за конкретни организационни мерки, които — всички сме свидетели и участници — вече усилено и творчески се изпълняват.

Редица важни събития от съюзния организационен живот през миналата година с основание могат да се считат за подготовка по работата в духа на Програмата. На първо място ще припомним темата на състоялата се през октомври във Варна Девета двустранна среща между български и съветски преводачи „Майсторството на превода — традиции и съвременни изисквания“. В словото си при откриването председателят на Съюза на преводачите в България Леда Милева казва, че срещата „ще ни позволи да навлезем както в някои тъкности на изкуството на превода, така и да хвърлим поглед върху извършеното от българските и съветските преводачи, за да бъдат по-пълноводни тези две реки от художествено слово, течащи в различни посоки, да се опитаме да оценим приема и въздействието върху читателите на преведените от нас книги в изминалите 40 години, през които нашата вековна дружба се превърна в нерушимо социалистическо братство и единение“. Ходът на срещата потвърди значимостта на тази конкретна критико-историческа програма и всъщност равносметката на юбилея определи патоса и на още много други инициативи и публикувани в печата текстове. А посветеният на критиката доклад на Христо Стефанов от Третия национален преглед на творчеството на младите преводачи (печатан в кн. 2 на сп. „Литературна мисъл“ за т. г.) и последвалата дискусия бяха своеобразна преценка на кадровия потенциал от млади критици на преводната литература.

Сега е важно да търсим приемствеността в нашата работа; добре би било да не трябва да се връщаме непрекъснато към нерешени проблеми, към това, за което сме говорили преди, да не почваме непрекъснато от нулата. Естествено, за една година нещата не могат да се променят магически и аз също мога да повторя някои от констатациите, които направи на миналогодичния преглед Любомир Илиев в отличия си доклад. Бих могъл и аз да кажа, че в печата все още преобладават рецензиите с по-общ характер, които не разглеждат превода „като превод“, че наистина е „наивно да разглеждаме състоянието на критиката на превода встрани от общото състояние на критиката у нас“ и в това отношение критиката на преводната литература неизбежно ще притежава и общите пороци — безкритичност, хвалебственост, бягство от оперативността; мога да приповторя, че част от членовете на секцията „Теория, история, критика“ отново не са били всред активните критици, че в областта на теорията отново има отделни силни изяви. Но редно е и да се каже, че редица от препоръчаните от Любомир Илиев критически преценки (на поредици, тематични насоки) са направени или че нещата в някои области са се променили. Христо Стефанов например публикува във вестник „Литературен фронт“ обширна статия за някои идейно-естетически аспекти на научната фантастика във варненската библиотека „Галактика“. През 1984 г. преводът на научна и техническа литература вече не бе толкова встрани от вниманието ни, а на преводите на философска и литературоведска проза бяха посветени — както ще видим по-нататък — проникновени изследвания. Но основната промяна е в самите критици и аз отново се връщам към тематичния център на моя доклад.

И така, кой е субектът на всичко това, което предстои да се извърши в областта на самосъзнанието на преводната литература, кой е критикът на преводната литература? Програмата дава една прецизна формулировка, но аз ще си позволя да добавя и нещо свое.

Видният руски съветски учен Сергей Аверинцев има една великолепно мисъл, че на филолога (а аз бих добавил — и на литератора) „принадлежи целият човешки свят, но свят, организиран около текста и видян през текста“, през писмената реалност. А за критика на преводната литература тази писмена реалност е двойна, тя е с двойна перспектива, тъй като се бори и с оригиналната, и с преводната творба в сложните им взаимоотношения с двете творчески лич-

ности — писателят и преводачът. Може с известна доза условност да се каже, че текстът (в семиотическия смисъл на думата) за анализ на критика на преводната литература е сложно единство, комплекс всъщност от двете творби. Гледната точка на критика може да бъде в дадена негова статия от позицията на оригиналната култура или на българската култура, но независимо от това той трябва да носи в съзнанието си представата за взаимопроникнатостта на двете езикови реалности чрез акта на превеждането. Критикът е критик на превода и преводната литература само ако държи сметка за тази двойна перспектива. Той не трябва да вижда едноизмерно преводната литературна творба.

Тази сложна ситуация драматично е изразил Богдан Богданов във финала на своя предговор към сборника „Традиция. Литература. Действителност. Проблеми на старогръцката литература в световното литературознание“: „Тъй и аз започвам да се люшкам между двата полюса на затворените в себе си литератури и на едната обща литература, в която се сливат всички. Във всеки случай и настоящите студии убеждават, че колкото и верзиран да е в една литература или само в една нейна област, за да работи добре в нея, литератураторът трябва да ходи и другаде, а може би и навсякъде.“ Задължителната ориентация към проблемите на двойната езикова реалност възпитава у критика на преводната литература вяност към основното правило на системното мислене, че литературите (а и културите) се отнасят една към друга само като цяло към цяло и отделните произведения — оригиналното и преводното — се съотнасят помежду си също през цялото — независимо че образуват съвместно единния *текст*. Ще добавя отново: свързаният съставен текст (т. е. знаковата последователност), който трябва да анализира критикът на преводна литература, е според това определение комплекс от оригиналното и преводното произведение, както и от цялата мрежа на свързващи ги взаимоотношения.

Естествено, критикът на преводната литература трябва да бъде и подготвен критик на българската литература, трябва да познава и системата на родната култура и език. Той вижда с какво обогатява българските повествователни възможности например появата на „Смъртта на Вергилий“ на Брех и обратно: кое в българската литература и в съвременното българско езиково съзнание прави възможна появата и адекватната трансформация на такава сложна творба. Критикът трябва да може да прецени въздействието на стиловите особености на езика на Хръстан Дянков от неговите преводи на Фокнър върху изразните конвенции от романите на Димитър Вълев (декларирал неведнъж това влияние). Въобще границите между специфичните проблеми на превода и проблемите на идейно-тематичната интерпретация на творбата за идеалния критик не съществуват. Той има качествата на специалист в една област, която от десетилетия наричаме *лингволитературознание*.

Това е идеалният критик. А критиците на преводната литература от 1984 година са много по-интересни и многообразни просто защото са живи творчески личности. Ограничим ли се в оперативната критика, това са предимно литератори от по-младите поколения (изключвам няколко силни изяви на по-възрастни автори, на които ще се спра по-сетне).

На първо място бих поставил една група критици, които имат опита на преводачи на сложни, неконвенционални класически и съвременни текстове и едновременно с това научни изследователски интереси. Към имената на по-„академичните“ Цветана Кръстева, Николай Б. Попов, Федя Филкова (следва ги и по-неизвестната Калина Цанева) ще добавя имената на посещаващите повече време на превода Любомир Илиев, Венцеслав Константинов, Спас Николов, Красимир Мирчев, тъй като максималистичната самовизискателност и принципната и висока критичност определят единния патос на разнородните им дейности. Самата композиция на ред техни рецензии е твърде различна от добре познатата ни схема. За превода вече не се говори в пасаж на финала, а той е критическа тема, естествено втъкана в общия идейно-естетически анализ на рецензираната творба.

Очевидно на фона на общата безкритичност и безоснователна хвалебственост в българската критика като цяло по-силно впечатление правят, най-добре се помнят отрицателните отзиви. Така ярко изразяваната досега в преводи и статии любов на Цветана Кръстева към културата на Япония определя дълбокото ѝ възмущение от превода на Елза Димитрова на книгата „Потъването на Япония“ от Сако Комацу (и този, и следващите критически текстове са от сп. „Панорама“). Кръстева разобличава спекулацията с това „Превод от японски със съкращения“,

доказва руската основа — и тя недоразбрана — на българския текст. Ние също споделяме усещането ѝ за извършено кошуство. „Излъгани очаквания“ е онаследил Любомир Илиев рецензията си за немощното преводаческо постижение на Слава Славова в „Набор 22“ на Аугуст Кюв, постижение, което ражда лошото противоречие между суперлативите за творбата в предговора на Надя Фурнаджиева (заслужени между впрочем) и читателското усещане за трюмавост. В рецензията с изразително заглавие „В криво огледало“ Николай Б. Попов също е посочил разминаването на желанието на издателство, редактор и съставител да представят един от именитите американски хумористи на XX в. — Джеймс Търбър, разминаването на това желание с несръчността на преводача Божидар Стойков в „Панаир“. В резултат: текстът или не е смешен, или — както казва Попов — „Това вече е смешно. Но не е Търбър.“ Пределно убедителен е отзивът и на Красимир Мирчев за злощастната „Зимна Венеция“ на Емануел Роблес, попадаща в ръцете на Никола Колев (неприятно съвпадение с името на известния преводач от и на френски език и критик и историк Никола Тонев Колев). Езиковата небрежност на текста бе отбелязана и от Георги Цанков на миналогодишния преглед.

Но нека спрем дотук с изброяването на справедливите критически упреци. При всички тези отрицателни рецензии ние сме убедени, че критиците биха изпълнили по съвсем друг начин професионалния си дълг и като преводачи и това стократно увеличава силата на моралната им позиция. И нещо друго: по отношение на критичността, рецензиите за преводната литература през миналата година изглежда печелят убедително процентното съотношение *критично срещу панегирично* в сравнение с рецензиите за съвременни български произведения. (Не може да не ни направи неприятно впечатление фактът, че една голяма част от критикуваните книги са на издателство „Христо Г. Данов“ — така добре защищавало инак и с преводни книги авторитета си през годините!)

Но може би ще кажат колегите: голямото майсторство и професионалната етичност на критици, които и сами са преводачи, се проявяват при интерпретацията на преводни творби, предизвикали възхищението им или поне удовлетворяващи ги. Обособените от мен в първа група критици имат и такива изяви. Това са отзивите на: Красимир Мирчев за превода на Нели Захариева на нашумялата книга „Мемоарите на Адриан“ от Маргьорит Юрсенар (отбелязан е „постигнатият с артистичност единен тон“; между впрочем наскоро излезе от печат в превод на Мирчев друг роман на Юрсенар — „Творение в черно“); Спас Николов за книгата на Джон Гарднър „За нравствеността в литературата“ (превод Христина Кочемидова); Венцеслав Константинов — за „Послушникът“ на Роберт Валзер в интерпретацията на Елена Попова-Матушева и за „Лутанията на възпитаника Тьорлес“ на Музил — пресъздаден от Надя Фурнаджиева (особено внимание рецензентът обръща на успехите при предаването на контрастираща с аристократическата изтънченост на Тьорлес вулгарен стилистичен пласт на другарите му от интерната); Калина Цанева — за книгите на Мария Кунцевичова (превод Лилия Рачева) и Ян Парандовски (превод Методи Методиев) — отзивите са построени върху широка литературно-историческа основа; Николай Б. Попов — за новия английски превод на „Септември“ на Гео Милев, направен от Евалд Озерс, превод, в който е схванат вътрешният ритъм на голямата творба. Все интерпретации с тънки професионални наблюдения!

А в рецензията на Федя Филкова (в „Пулс“) за превода на Любомир Илиев на книгата „Хайнрих фон Офтердинген“ от Новалис звучи благородна завист и радост за щастието на колегата да се потопи в романтичната атмосфера, да придаде нови форми на толкова възвишена духовност. Висока етика носят и заключителните думи на Любомир Илиев в отзива за Томас Мановия роман „Йосиф и неговите братя“, пресъздаден отново от големия преводач Страшимир Джамджиев. Те звучат изключително силно именно защото са изречени от талантлив по-млад колега: „В „Йосиф и неговите братя“ зрелостта на майстора се изявява особено пълноценно и ни кара да се удивляваме на дълготърпението, с което са били търсени и философските корени на отделните пасажии, и безчислените библейски препратки, и точните родноезикови съответствия на едни от най-блестящите страници в световната литература“ (в „Пулс“).

Втората група, на „чистите“ критици, също е многобройна. Но ако предпочетените тук от мен литератори показват добри способности за общ тематичен и идеен анализ, то умението и желанието им да интерпретират превода са различни. Естествено след горното подробно

изброяване няма да обременявам текста си с друга библиография и няма да мога да открия разликите в индивидуалните подходи и качества. Привлякоха вниманието ми рецензии на Николай Аретов (за преводи от Голдсмит и особено от Блейк — на Спас Николов), на Христо Стефанов (преди всичко съвсем личното му преживяване на българския Висошки), на Георги Цанков (критичната — за превода на поредната книга на Морис Льоблан за приключенията на Арсен Лъопен, но не и твърде общо звучащата като оценка за превода на стиховете на Саади). И още — отделни отзиви на Панко Анчев, Сергей Райков, Владимир Янев, Христина Балабанова, Ирина Васева, Емилия Ценкова, Светозар Жеков, Красимира Михайлова, Ралица Маркова, Стефка Василева и др.

И последната, трета група от изяви се рецензенти — критици на преводна литература, представители на по-младите литературни поколения. Тук отделям неколцина белетристи, които все по-често пишат за книги на чуждестранни колеги. Наистина в отзивите им по-рядко ще срещнем пасаж за превода, но бих желал в критическите им текстове да видя изразено усещането и за творческо сродство или стремеж да се разгадаят кодовете на някакъв привлекъл ги стиллов похват. Това са Димитър Коруджиев с ред негови проникновения върху образци на психологизма, печатани през последните години; Любен Петков — с рецензията му за книга на Андрей Битов от сп. „Факел“; Георги Величков — за Василий Шукшин, Хенри Джеймс, Сноу и др. И още двама по-млади белетристи — Ивайло Дичев и Николай Стоянов — ни представят в „Панорама“ издадени в чужбина и предпочетени от тях книги. Да се надяваме, че в бъдеще те ще се заинтересуват и от българските им превъплъщения. Да се надяваме, че този писателски интерес ще се засилва и ще бъде свидетелство за ново културно равнище на цялата ни литература. (В скоби ще добавя — тъй като става въпрос за представянето на издадени в чужбина книги — че и в такива критически текстове може да се говори предварително за проблемите на превода. Отличен пример е язвителната статия „Тиражи, окървавени раса и семиотика“ на големия наш литературовед Никола Георгиев за романа „Името на розата“ от Умберто Еко в сп. „Пламък“.)

Акцентирах върху тези три групи автори на рецензии, защото те се налагат именно като групи. А би било съвсем несправедливо да пропусна високопрофесионалните рецензии на преводачи и автори на предговори и статии като Георги Куфов, Елена Николова, Димитри Иванов, Никола Т. Колев (включително и многопроблемната статия върху нов том с творбина Арагон), на литературовед като Евдокия Метева, на поетеса, белетристка и преводачка като Невена Стефанова (за нейните текстове ще стане отново дума). И така рядкото в нашата вестникарска практика признание на Милан Миланов (във в. „Народна култура“), че чрез стиховете на Ролф Якобсен от сборника „Кобалтово синьо“ (в превод на Вера Ганчева) той е почувствувал толкова много от непознатата му Норвегия...

Обглеждайки всички рецензии за преводни книги, не може да не посочим още един път разликата между публикуваното в „Панорама“ и в другите списания и вестници. Преводът наистина е тема, и то сериозна, в „Панорама“ и това очевидно е изискване, което редакцията неизменно поставя пред своите сътрудници. Остава да разчитаме, че веднъж култивиран, този стил ще се разпростре и върху другите издания. Отделни статии и отзиви свидетелствуват, че този процес е започнал.

Специално внимание заслужава рубриката на вестник „АБВ“ „Бележки по белите полета“. На белите полета на книгите може да се напише и много, и малко. Покойният голям български критик Иван Мешков ни разказваше преди смъртта си — на неколцина млади тогава литературатори, че е писал всичките си монографии за нашите класици сред природата, извън кабинета, именно върху белите полета на книгите им. В „АБВ“ се явяват и синтетични характеристики на сложни творби, като често и преводачът е почетен и това е достатъчно за първоначалното насочване на читателските интереси. Като автори в рубриката изпъкват Божидар Кунчев, Димитър Кирков, Александър Йорданов, Петър Велчев, Надежда Александрова, Алберт Бенбасат и др. С такъв характер са и бележките на Михаил Василев от рубриката „Книга на седмицата“ — невинати на нивото на добрата анотация.

Ако състоянието на рецензентската практика се променя към по-добро, не можем да кажем, че е така с проблемните и обзорни статии. Липсват обобщителни текстове върху цели жанрови

и езикови групи, стилови насоки и пр. Атанас Свиленов написа няколко статии по юбилейни поводи, където се очертаваше културната политика на издателства и списания. Сериозно разисква мястото на преводната литература в цялостния български книжовен поток Николай Антонов в статията си „Българският книгоиздателски модел“ (в „Народна култура“). Публикувани бяха по традиция в „Литературна мисъл“ и в „Панорама“ (тук откъси) част от докладите на годишния творчески преглед на Съюза на преводачите в България. Малък диалог за критиката на превода бяха статиите на Райна Стефанова и Любомир Илиев в майски брой отново на „Народна култура“. Появиха се и още някои статии за издателски поредици. „Пътища към духовното“ на Владимир Янев (от в. „Литературен фронт“) е добра статия за популярната „бяла“ есеистична библиотека на варненското издателство „Георги Бакалов“, но за съжаление в нея не се говори за превода. Енчо Мутафов направи обзор на поредицата поетически книги на автори, лауреати на Международната награда за поезия „Никола Вапцаров“. Много редки, а крайно необходими са проблемните и конкретни статии за завършили вече или „течащи“ многотомни издания на класици. Рядък пример е статията на Любомир Илиев „Дух с планетарни измерения“ (в „Народна култура“ за осемтомното издание на Гьоте, осъществено от издателство „Народна култура“ — преценка на съставителската концепция, на съотношението между класически и нови преводи. Твърде общо звучи частта за превода обаче в статията на Лилияна Георгиева (от в. „АБВ“) за тритомника на Стайнбек. Тя започва така: „Самата преводна тъкан на включените произведения оставя впечатление на твърде неравностойна.“ И следват доста „поетични“, неконкретни похвални характеристики на преводаческия стил на Тодор Вълчев, Христо Кънев и Кръстан Дянков. И това комай е всичко. . .

Голямо значение за осведомяването на обществеността, за пропагандирането на дейността на СПБ, а и за излагането на проблемите около превода и преводната литература имат многобройните изявления на ръководни дейци на Съюза в дните около Третия конгрес. Всъщност тези текстове имат характера на културна публицистика, а и на проблемни статии понякога. Между тях ще посоча многообхватната с проблемите си статия на Аниа Лилова „Художествено творчество и художествен превод“ в два броя на „АБВ“. Наред с множеството други изказвания на председателя на СПБ Леда Милева особен интерес предизвикаха отговорите ѝ на въпроси на читатели на цяла страница на „АБВ“. Ценно свидетелство за съдбовната свързаност с книгите на своя живот — „Дон Кихот“ и „Есеистика“ на Унамуну — са двете последни интервюта на непрежалимия Тодор Нейков. Такива изповеди издигат в съзнанието на читателите още по-високо престижа на преводаческата професия.

Споменах в началото на моя доклад, че са се попроменили нещата около критиката на научна, научнопопулярна и философска литература. Основание за такова твърдение ми дават сериозната статия „Преводите на научна класика“ на двама научни сътрудници по повод поредицата „Математическа класика“; редица конкретни критични или похвални публикации за книги и за отделни пропуски и недоглеждания (от областта на химията, медицината, астрономията, географията, кибернетиката и пр.); пространните рецензии за философската проза на Холбах, Шелинг, Монтезкьо, статията „Отговорността на философския превод“ — за хиландите страници на Генчо Дончев (автор на всички тях е кандидатът на философските науки Ерика Лазарова); рецензията за естетическите трактати на Хораций и Боало. Трябва специално да отбележим заслугата на в. „АБВ“ за тези публикации.

Но големите ни надежди са свързани с миналогодишното специализиране на един наш колега, Енчо Мутафов, в областта на критиката и теорията на превода на литературоведска, есеистическа и критическа проза. Той публикува отначало рецензия за сборника на Бахтин, след това работи върху отзив за съставения от Богдан Богданов сборник със статии на чуждестранни учени върху старогръцката литература. Работата очевидно го увлече и наскоро той ни изненада с превъзходна, принципно важна статия „Другите пориви на езика“ във в. „Народна култура“. В нея четем: „... за такива трудни материи трябва съпричастност. Тя е повече от знание на двата езика. Повече е и от онова, което малко наши преводачи притежават — познаване на трудната понятийна, метафорична и каквато и да е материя; материята на критиката, естетиката, културознанието. Тя е търсене на код в нашия език, на максимално напрегане на езиковата реакция на едни далечни за нея цели.“ С анализа на редица значителни преводни критически

текстове от последно време Мутафов се стреми да изясни теоретически проблема за границите на насилието върху езика при трансформациите на далечни от досегашните изразни конвенции словесни корпуси. В момента Енчо Мутафов работи върху книга по тези въпроси. Нека му пожелаем успех!

През 1984 г. критиката на превода и преводната литература намери място и в индивидуални авторски критически сборници. В третия дял на книгата си „Грозните патета. Критическо съждение 1978—1981“ Светлозар Игов включва наред с предговорите си към книги на Камю и Църнянски, наред със статии за Андрич и Кърлеж и проблемния текст „Отговорности и функции на превода“ (своето изказване пред Втория конгрес на СПБ), както и статии за рецепцията на Георг Брандес в България и за културното значение на преводите на Георги Михайлов. Въобще отличително за цялата досегашна творческа практика на този наш критик е, че той винаги е свързвал проблемите на оригиналната българска с преводната литература. Паралели, пресненки за чужди писатели и преведени техни творби ще намерим и в статиите му за български романи и романисти. Това безспорно придава друга стабилност и широта на идейно-естетическите му критерии.

Макар и непряко, изцяло свързана с преводната литература е книгата на Вера Ганчева „Телескоп, път и две сиаемски котки“. Този сборник със статии върху разнородни явления от западната култура се превърна неслучайно в събитие на нашия литературен живот. Вера Ганчева създава във всяка своя критическа и публицистична статия или в пътеписа широк културологически контекст, който добавя нови смислови значения на анализирания произведение. Радостно е, че книгата бе оценена по достойнство чрез множеството отзиви и чрез проявения читателски интерес.

Съзнателно оставих за края на дела за критиката мнението си за поредица от материали, които внасяха през годината така естествения за всяка жива култура дух на дискуссионност. Ще се опитам да ги видя нацяло като израз на диалектиката на художествения процес, като необходим сблъсък между разнотипни преводачески поетики и естетически вкусове. Няма да се ровя в подробностите и да се опитвам да установявам отвисоко (позиция, която и не притежавам!) кой е крив и кой е прав. Ще се постарая да опиша съвсем накратко всичко като сюжет на съвременния ни литературен живот, сюжет, който надхвърля значението на единичните художествени факти.

Вярвам, всички се досещат, че става дума за разгорялата се по страниците на в. „АБВ“ дискусия около антологията с руска класическа поезия на XIX в. „Заветни лири“ (издадена от „Народна култура“ през 1983 г.). Към тази поредица от полемични текстове присъединявам някои рецензии на Невена Стефанова и една — подготвена специално за обсъждане в СПБ — на Сидер Флорин.

Ще припомня фактите.

В бр. 11 от 13 март 1984 г. във в. „АБВ“ бе отпечатана пространната статия на Александър Муратов „Съпротивата на думите“. В нея се реагира остро на зачестили случаи на украшателство (според автора) при стихотворния превод, както и на пренебрегване на добри стари преводи при съставяне на сборници и на използване на стари преводачески решения. Основните примери са от включения в библиотеката „Световна класика“ том „Заветни лири. Антология на руската класическа поезия“ (съставител Иван Цветков — по според свидетелство на Муратов той е подготвил само съставителството на оригинала; редактор на издателството „Народна култура“ — Иван Теофилов; автор на обширния предговор и на бележките — Петър Велчев), като засегнатите преводачи са Стоян Бакърджиев, Петър Велчев, Кирил Кадийски и Иван Теофилов (цитиран е в отрицателен план и превод на Николай Бояджиев от друга по-преди издадена книга). Ще отминем обидите на Александър Муратов към един отличен преводач — Стоян Бакърджиев, наречен от него — явно с цел подценяване и осмиване — „пазарджийският преводач“ (Люdmил Стоянов пък, за когото Муратов се застъпва, е от село Ковачевица, но на мен това не ми звучи обидно, тъй като познавам историята на това село). Ще отминем и факта, че в антологията има множество нови преводи на Надя Попова, Димо Боляров, Иванка Павлова, Добромил Тонев и др., но те не са важни за критика. Случаят ме интересува не с персоналното отношение, а с по-общия си смисъл.

В бр. 15 от 10 април Петър Велчев прави не толкова защита на своя превод от Пушкин, а на своя регистриран вече в толкова други преводи метод, доказвайки и че съвпаденията със стари преводи са всъщност. . . дословни съвпадения с оригинала, че става дума за тъй наречения лексичен пренос или „превод на нивото на думи“. Брой 16 — принципна защита на Жана Николова-Гълъбова на етиката в отношенията между литературите, много добър, конкретен и едновременно с теоретичен смисъл анализ на преводи от Гютево стихотворение от Лермонтов, Пенчо Славейков, Далчев—Шишманов, Любен Любенов. В брой 19 дискусията вече се разширява — участвуват и Любен Любенов, и Николай Бояджиев. Въз основа на множество примери Любен Любенов достига до извода, че „пълната римна и стихова оригиналност на един нов превод е негово достойнство“, но и че „в редица случаи частични повторения на рими и стихове са наложителни“. Статията на Николай Бояджиев е защита в доста личен план. В „АБВ“ дискусията завършва засега със статии в бр. 8 от тази година. Статията на Евдокия Метева „Нещо съвсем ново“ е висока оценка на антологията, като се взема отношение и по ред от повдигнатите в дискусията проблеми. „Бягство от критика“ на Александър Муратов е отговор на опонентите му.

С рецензията „Коректност и съотношения“, която излезе в кн. 1 от 1985 г. на „Панорама“, в дискусията се включва и Невена Стефанова. Отново е поставена темата за съотношението между старите и новите преводи, опосрнени са редица постижения на Петър Велчев, Кирил Кадийски, Любен Любенов — като са дадени добри оценки на други техни текстове. И тук ще пренебрегна личните (според мен) моменти: например Петър Велчев е наречен „сравнително младият, безспорно обещаващ преводач“, а Добромир Тонев е поставен в категорията на „опитните преводачи“, въпреки че Велчев е с 10 г. по-възрастен и има поне 10 преводни стихотворни сборника в повече от талантливия пловдивски поет. Но като човек, занимаващ се с история на българската литература, не мога да отмина едно друго выражение по подбора. Невена Стефанова се учудва, че в антологията Надсон например е представен с 10 творби (за разлика — казва тя — от една съвременна оригинална антология). Но искам веднага да посоча, че в *българска антология на класическа руска поезия* това е и основателно, и задължително дори. Защото (независимо от „абсолютната стойност“ на творчеството му) в края на XIX — началото на XX век Надсон е упражнил с поезията и личната си съдба огромно влияние върху нашата поезия и литература като цяло — от Иван Ст. Андрейчин и Яворов до Петко Росен и забравения поет символист Вен. Тин. (Стефан Тинтеров) и във връзка с това влияние у нас се утвърждава и известната критическа формула за „социалната скръб на поета“. Така всъщност новата антология ни връща в нови преводи този малко сантиментален поет от некрасовската школа — така обичан и толкова популярен всред интелигенцията ни от началото на века. Смисълът на една антология не е да ни покаже само най-значителните имена — за това има достатъчно други издания, а да ни представи цялостния контекст на една литература, да ни представи големите редом с малките.

Обобщим ли сега представите си за критиките срещу антологията „Заветни лири“, ще установим, че въпреки уговорките в основата им е една телеологична представа за един път постигнатият от голям поет значителен и дори свършен превод, който е най-добре да се възпроизвежда непрестанно. Но не е ли усвояването на класическите произведения един и колективен творчески процес, при който новите решения означават усвояване на оригинала с оглед на новия поетически език, на нови сетивни и пространствени дори представи на днешните българи? Инак защо въобще превеждаме от руски — та толкова хора биха могли пълноценно да възприемат оригинала? И защо новият изпълнител на Шопен си позволява да свири концертите му за пиано, след като са съхранени записи на Артур Рубинщайн? А представата ни за свършенство в преводната поезия невинаги е свързана с най-големите ни поети — имам чувството, че критиките на „Заветни лири“ разчитат на събудената просто от споменаването на големите имена литературно-историческа ценностна система на читателите на статистите им. И не е ли очевидно, че „Лежи по хълмите на Грузия нощта“ на Кадийски създава друга пространствена представа — за всички хълмове на Грузия, в сравнение с „Грузински хълмове спят в нощната мъгла“ на Димитър Методиев?

Но аз споменах, че случаят ме интересува не с оглед на детайлите на критичните становища. За мен това е сблъсък на две *преводачески поетики: поетиката на умереността и поетиката*

на възприетия риск в предаването на странното, особеното (или на такова литературно явление, което стои странно и особено в зависимост от нашата досегашна традиция). Основание да твърдя това ми дават още два критически текста: рецензията на Невена Стефанова за томчето с поезия на Маларме „Следобедът на един фавън“ в превод на Кирил Кадийски (от кн. 6 на „Панорама“) и рецензията на Сидер Флорин за книгата с поезия, проза и интервюта на Джон Ленън в превод на младия поет Георги Рупчев.

Споделям до известна степен недоволството на Стефанова от елитарната позиция в предговора на Георги Цанков (опитващ се да прави критика със средствата на представяния поет). Но считам, че тя е реагирала по повод преводите на Кирил Кадийски точно защото той се стреми да предаде смътното и неясното у френския поет, което е смътно и неясно и в оригинала.

По-друг е случаят с изключително професионалната рецензия на Сидер Флорин. Обобщавайки възгледите си върху поезията на „нонсенсът“ в английската литература и одобрявайки по принцип усилията на младия поет преводач да предаде на български „нонсенса“, Флорин дава няколко примера на недоразбрани игрословици и на допълнително вложени епатиращи езикови жестове. Искам обаче да го уверя — имайки предвид реакциите на съвсем младежка читателска аудитория, — че в българските текстове „нонсенса“ се възприема, че е съобразен с каламбурния младежки разговорен стил. А що се отнася до „мухлен мъж“ (в критикувано от Сидер Флорин стихотворение), изразът вече е фразеологизъм в някои среди.

И така, тези дискуссионни материали свидетелствуват за ползотворно напрежение между две преводачески поетики, всяка от които има своите потенциални достойнства и недостатъци. И в бъдеще на всяка от тях предстои да записвава правото си на съвременно битие.

И от миналогодишната дискусия в „АБВ“, която прекрачва и в настоящата година към област, която само потенциално е дискуссионна, област, обединяваща проблемите на критиката и на историята на преводната литература...

За предговорите преди години се разгоря една твърде оживена и драматична дискусия. Днес за предговорите обикновено мълчим — включително и на годишните прегледи. Много рядко някой предговор се споменава в обзорните доклади за художествена литература, а в обзора за критика и история на превода те не се разглеждат. Може би занаят би трябвало да им се посвети специален доклад. Напълно основателно в момента редакцията на „Панорама“ организира разговор за проблемите на предговорите.

Изцяло ме удовлетвори пасажът от „Програмата за развитието на критиката на преводната литература и на преводаческото изкуство“, посветен на предговорите. Там съвсем справедливо те са отнесени заедно с послесловите, коментарите и бележките към едни от най-действените форми на публична критика: „Те имат много предимства в арсенала на критика на преводното дело — преди всичко с възможностите си за по-гълен и задълбочен анализ на творбата и общо на творчеството на автора, както и със самия факт, че съпътствуват преводното произведение и представляват най-удобен непосредствен ориентир на читателя“. И се посочва като основна слабост, че предговорите „не съдържат оценка на преводното превъзпълнение на произведението“. Аз бих добавил, че в съответните случаи те не съдържат дори накратко и историята на превода. Докога например ще се възпроизвеждат правени преди 40 и повече години преводи, без да се съобщава дори времето на създаването им?

Три са възможните характеристики на превода, които биха могли да бъдат направени в предговори и послеслови.

Първо. Ако творбата (роман, разказ и пр.) или част от стихотворенията в някакъв сборник на класически автор са били превеждани неколкократно. Задължително е според мен в едно съвременно издание да се разкаже историята на българското социално битие на съответната творба. Така нейният смисъл добива исторична дълбочина и в рамките на нашата култура; духовното ни общение със значителния писател се осъзнава като процес, в който са участвували поколения българи. Този принцип на представяне се опитахме като редколегия да приложим в новия четиритомник на Гюстав Флобер. Мисля, че беше дължен да го осъществят и Кирил Кадийски например в своето иначе толкова добро издание на Бодлер. Той е посветил труда си на Георги Михайлов, публикува в печата и отделен текст за него. Но някъде в книгата трябваше да се разкаже за значението на първите преводи от Бодлер (включително и на „Поэми в проза“

на Иван Радославов) и на класическите преводи на „Цветя на злото“ на Георги Михайлов, трябваше да бъдат направени сравнения, да се обосноват новите решения. Сега неосведоменият читател има чувството, че тепърва започва българското усвояване на Бодлер.

Естествено, има автори, с които започваме начисто — например Галдос. И тук предговор, написан от гледната точка на културата на оригинала, написан дори от чужденец, както е в случая, е съвсем уместен.

Между впрочем, не е използвана възможността за екскурсе в историята на превода и при осъществяването на такава добра идея, каквато е поместването на оригинала и четирите превода на „Горски цар“ от Гюте — в рубриката „Превышъщения“ на „Панорама“. Все си мисля, че творбите трябваше да бъдат съпроводени от статия, която да анализира различните стилови характеристики — свързани и с различните периоди от развитието на българската поезия и на българската преводаческа школа. Именно това бе направил Драгомир Петров в статията си „За четири превода на един Дантев сонет“ от сп. „Сравнително литературознание“ — макар и най-вече с оглед на личния си опит.

Второ. Ако стар превод е бил осъзнат като класически и се преиздава отделно или се включва в нов многотомник. В доклада си за годишния преглед на 1981 г., посветен на книгите от западни и неславянски култури, изразих по повод изданието на Гюте убеждението си, че е недопустимо в един и същ том да съжителствуват правеният преди повече от половин век превод на Асен Разцветников на „Страданията на младия Вертер“ редом със съвсем нови преводи и това да не се коментира. Нещо повече, на такава творба трябва безспорно да бъде направена характеристика. Подобни случаи имаме напоследък с преводи на Атанас Далчев (на Стендал), ред произведения в многотомника на Достоевски и пр.

Издавателство „Български писател“ включва неизменно в пълните събрани съчинения на създателите на българското литературно наследство раздели или самостоятелни томове със стихотворни преводи. За мен идеалните случаи досега като подредба, коментар и интерпретация са трети том на Ботев (подготвен от Николай Жечев) и особено третият том на Асен Разцветников, включващ и статиите му по въпросите на превода — под редакцията на Петър Велчев, с великолепен субективен и обективен послеслов. През миналата година положихме усилия — въпреки множеството субективни и обективни трудности — да съберем и да коментираме самостоятелните стихотворни преводи на Атанас Далчев в новия двутомник. Предстои и съвременното представяне на преводите на Емануил Попдимитров заедно с множеството му несъбирани досега статии за превода и преводната литература.

Трето. Възможността да бъде характеризирани в предговор или в послеслов съвременен превод, в първо или второ издание, възпроизведен самостоятелно или в някакъв сборник — индивидуално дело на изтъкнат преводач. Това е най-рядко използваната възможност. Всички бихме желали да прочетем оценка за делото на Тодор Нейков в посмъртно излезлия сборник с есета на Хосе Ортега-и-Гасет (съвместно дело с Анна Златкова) — може би не е имало техническа възможност да се добавят няколко страници? Но защо наистина толкова рядко срещаме дори името на преводача в придружителните текстове, дори и тогава, когато авторът на предговора високо е оценил майсторството на преводача? Очевидно това трябва да бъде постоянно изискване на редакциите в издавателствата, предявявано към критиците.

В Програмата се казва: „Критика на преводаческото майсторство виждаме само в специалните издания, посветени на творчеството на даден преводач, например в поредицата „Български преводачи“. Но и това невинаги е сигурно. В последните два номера на поредицата например от 1984 г. — посветени на Димитър Пантелеев и Цветан Стоянов — като предговори са поместени силни, емоционални текстове на поетите Вълчо Раковски и Любомир Левчев, но те имат донякъде и характера на приятелски спомен. Била е нужна като послеслов и аналитична статия за преводаческите умения на значителните майстори в преводната поезия. Аноатацията върху обложката е недостатъчна да ни даде последователно всички сведения и преценки: върху каква основа е направен все пак подборът в книгата, от какви езици е превеждано, използван ли е подстрочник, къде и кога са помествани преводите и т. н.

И тъй като говорим вече за портрети на преводачи, нека останем в тази област, която също обединява критика и история.

През 1984 г. в периодиката бяха отпечатани значителен брой творчески портрети на изтъкнати съвременни преводачи: в рубриката „Майстори на превода“ на „Панорама“ — Анна Лилова пише за Богомил Райнов, Венцеслав Константинов — за напусналия ни преди три години Димитър Стоявски; In memoriam Тодор Нейков — колегиална почит на Петър Велчев (в „АБВ“) и на Симеон Владимиров (в „Народна култура“); кратките творчески характеристики на Гергана Стратиева (от Марина Младенова), на Петър Драгоев (от Светозар Златаров и Николай Дончев), на Жак Битев (от Нина Андонова); статия на Е. Берберян в памет на многозаслужил класик Александър Милев — по случай 80 г. от рождението му. В сп. „Пламък“ бе проявено и специално внимание към творчеството на двама млади преводачи — Андрей Манолов и Надя Попова. Техните публикации бяха съпроводени с високите оценки на Георги Цанков и Александър Миланов.

Най-значителното дело на критиците на превода през 1984 г. бе безспорно колективният сборник „Майстори на превода. Творчески портрети на видни български преводачи“. Съвместно издание на Съюза на преводачите в България и на Държавно издателство „Народна култура“, подготвен от авторитетна редколегия (съставител Филип Гинев, редактор на издателството Симеон Владимиров), сборникът включва 33 статии с 36 портрета на български преводачи. От автора на „Житие и страдание грешнаго Софрония“ до „малкия принц“ на най-новата ни литература Григор Ленков — това наистина е много сериозен подстъп към историята на преводната култура в България. Сборникът получи широк обществен отзвук — бе рецензиран от Николай Аретов (пространна, аналитична рецензия в „Литературна мисъл“), от Светлозар Игов (в „Панорама“), от Симеон Хаджикосев (в „Работническо дело“), от Любомир Илиев (в „Отечествен фронт“) и др. Статиите са писани и от поети-преводачи, и от критици, и от историци на възрожденската ни култура. Разностранныят състав на авторите е предопределил и разнообразия характер на материалите — от кратките възхвали до обстойните студии, от синтетичните характеристики до конкретни съпоставителни анализи. Редколегията очевидно не е наложила — за добро или за зло — общ модел на портретите. Впрочем така академичността се редува с артистичността и това освобождава читателя от усещането за еднообразие. Бих си позволил да предложа създаването на подобен том с портрети на най-значителните съвременни преводачи.

Допълващ с персоналистично ориентираните си статии обобщителните студии за преводите по държавни и езикови групи от предишния сборник „Преводът и българската култура“ (1981), продължаващ тематичните насоки от поредицата сборници „Изкуството на превода“, новият том свидетелства за планомерност и последователност в усвояването на класическото българско преводаческо наследство.

Българските критици и историци очевидно се подготвят за създаването на тритомната история на преводната литература в България. Респектира стремежът на отделни колеги да осмислят вече исторично съвременния опит на преводната литературна култура. Лично аз едва сега, след отпечатването му в сп. „Сравнително литературознание“ (кн. 3 излезе едва в средата на миналата година, въпреки че носи означение 1983), се запознах с основния доклад от Първата комплексна дискусия на тема „Актуални проблеми на стихотворния превод“ — доклад на Любен Любенов със заглавие „Актуални проблеми на българската преводна поезия“. Всъщност това е смел опит да се отговори почти на всички въпроси: за традицията на стихотворния превод у нас, за качеството, за националната школа, за творческата свобода в превода, за границите на позволеното при възприемането на чужди решения в стихотворния превод. . . Всички тези въпроси са решени върху съпоставянето на десетки художествени факти от историята и съвременността. Публикуваните от Любен Любенов нови части от анкетата му с български и чужди преводачи на поезия (в „Литературна мисъл“, алманаха „ЮГ“, два броя на „Дружба народов“, „Babel“ — все през миналата година) показват, че теоретическите положения и критичните си преценки той иска да „засече“ със становищата на многоопитни свои колеги. А това е вече цялостна изследователска програма. Очакваме с нетърпение книгите на Любенов, за които знаем, че са някъде в издателската машина.

И през 1984 г. бяха публикувани изследвания за усвояването на творчеството на крупни писатели или дори на отделни творби: „Основни моменти от проникването на поезията на Петьофи у нас през периода 1877—1944 г.“ на Йонка Найденова, част от защитена наскоро дисертация.

тация за преводите от унгарски у нас (откъси бяха печатани и в други издания); „Първоначални наблюдения върху проникването на „Хиляда и една нощ“ в България през Възраждането“ — много ценно, задълбочено проучване на Николай Аретов (и двете статии в „Литературна мисъл“); полемичната работа на проф. Александър Ничев за някои преводи от Еврипид (сп. „Език и литература“); „Бодлер и българската поезия“ — също откъс от по-голямо изследване на проф. Димитър Аврамов, където специално са поставени редица въпроси на превода и на зависимостта на образността в творби на големи наши поети от българските форми на стиховете на френския майстор; в статията си „Дон Кихот“ в България — рецепция и интерпретация“ от сп. „Сравнително литературознание“ Петър Велчев остава верен на любимата си изследователска тема; Лиляна Минкова ни запознава в статията си „Свободата не пие шампаньер. . .“ с оригиналния революционен поглед на Любен Каравелов върху френската литература (в. „Народна култура“). А в студията „За първото представяне на старонордическа литература в България“ — по повод включването на две саги в сборника „Северни морски новели“, Теодора Жебарова чертае смел (дано не и утопичен) проект за бъдещото усвояване на това, както тя го нарича, „изумително явление в световната поезия“.

В търсене и изследване на контакти — минали и настоящи, с близки и далечни култури — ние не забравяме, че в далечната история на собствената ни култура също чакат за разрешаване извънредно сложни проблеми на превода. *От една страна*, това е големият и несистемно дори поставен засега въпрос за чуждата основа на старобългарските книжовни паметници (през годината проф. Боньо Ангелов публикува изследването си „Йоан Екзарх — преводач на тълковно евангелие“; изключително постижение на нашата медиевистика са в последно време проучванията на Николай Кочев за взаимодействието на старобългарската с византийската култура). *И от друга страна*, това са проблемите на преводите на творби от старобългарската литература на съвременен български език. Осъществяването от издателство „Български писател“ на селекторната поредица „Стара българска литература“ (излязоха вече три тома) раздвижи силно духовете в тази научна и творческа област. И у нас, и в чужбина продължават да се публикуват отзиви. Неуморният доцент Иван Буюклиев, който направи стихотворния превод на Манасиевата хроника, провокира обсъждане на своя труд — и с участието на секцията за „Художествена литература“ на СПБ (проведен бе и по-общ разговор във връзка със старобългарската поредица). За превода на Манасиевата хроника излязоха положителни отзиви на Константин Мечев. А успехът на книгата със старобългарски книжовни паметници, която видната българистка Тереза Домбек издаде наскоро в Полша, отново ни напомни, че ние наистина сме една от нашите с класическа култура от епохата на средновековието.

По този повод ще изразя убеждението си, че все по-осъзнавана наша задача трябва да бъде и ценката на формите на предаване на художествените достойнства на българските произведения в чужбина. С организирането на Кръглата маса за преводите на поемата „Септември“ на Гео Милев СПБ и секция „Теория, история, критика“ показаха, че приемат това свое задължение и то трябва да се превърне в постоянна творческа практика. За специалното внимание към българистите и българистиката всички трябва да благодарим на усилията на редакцията на вестник „Антия“, подготвяща и тематичния вестник „За буквите“. А че проучвания върху историята на българистиката могат да бъдат и занимателно, и любопитно дори четиво, ни убедиха серия публикации на Илия Бояджиев за първите преводи на „Под игото“ — във вестник „АБВ“ в рубрика с ефектно название „Литературни мистерии“.

За да изследваме системно взаимоотношенията ни с културите на чужди народи, трябва исторично да проследим усвояването на творчеството на най-големите наши писатели в чужбина. Библиографските прегледи, правени най-често по юбилейни поводи, вече ни дават недостатъчно знания за тези процеси. Необходимо е да анализираме двустранно (с оглед на нашата и на чуждата традиция и творческа практика). Отличен пример в тази насока е задълбочената студия на Петър Велчев за преводите на Яворов на испански език от сп. „Сравнително литературознание“.

Преминавам в третия, последен дял на моя доклад — към работите по теория на превода. През 1984 г. не се появиха такива значителни цялостни изследвания, каквито бяха в предишните години „Превеждат човекът и машината“ на Александър Людсканов, „Увод в общата теория на превода“ на Анна Лилова, „Непреводимое в переводе“ на Сергей Влахов и Сидер Флорин,

„Българска транскрипция на английски имена“ на Андрей Данчев и др. Книгата на Сидер Флорин „Муки переводческие“ (1983 г.) бе оценена по достойнство в доклада на Любомир Илиев, публикувани бяха и редица рецензии и в български издания. Но тъй като тя се появи у нас през 1984 г., искам и аз да добавя няколко думи. Книгата на Флорин е поука за младите изследователи, че и за най-сложни и специфични проблеми може да се пише живо, остроумно, образно, че не е нужно схоластично да разчепкваш стих по стих и пасаж по пасаж, за да бъдеш убедителен в предлагането на преводаческите си решения. Изтъкнатият наш преводач и теоретик на превода може да увлече читателя си с разказа за търсенето на значението на една дума при превода на фраза от „Музикални новели“ на Хофман например; може да изложи увлекателно и позицията си за фоновите знания. И четивността съвсем няма да бъде за сметка на теоретическата задълбоченост. . .

Изминалата година не прибави нови аргументи — нито в едната, нито в другата посока — към традиционния вече спор между привържениците на лингвистическия и на литературоведския подход към превода (да си спомним, че в един и същи том на „Изкуството на превода“, кн. 4 Андрей Данчев обосноваваше възгледа си, че „при теорията на превода може да се говори за лингвистична база и екстралингвистична надстройка“, а Кузман Савов разгръщаше концепцията си за „естетическия подход към предмета на художествения превод“).

Но липсата на цялостни теоретически изследвания не означава криза на теорията на превода. Темите, върху които са работили редица наши учени и които са били изнесени като лекции и научни съобщения пред семинари и други форуми, свидетелствуват, че те са посветили усилията си на важни проблеми. Ето някои от тези теми: *Иванка Васева* — „Прояви на междуетикова симетрия при превод от чужд на български език“, „Специфика на превода на научен текст“, „Преводачески трансформации“, „Съпоставителна характеристика на превода на научен текст (специален) и художествен текст“ и др.; *Виолета Московска* — „Проблеми и изисквания при предаването на образни средства; *Степан Бюбюлян* — „Върху приемането на някои думи за суфикси, респективно полусуфикси и префикси“ (текст, печатан във „Фолиа лингвистика“); *Милена Савова* работи върху транскрипции на имена от Канада и Нова Зеландия; *Сергей Влахов* — „Пословицата в превода и езиковото обучение“, „Фонове знания. Реалии. Колорит“, „Превод на фразеология“; *Евдокия Метева* — „Проблеми на художествените произведения от фолклорен тип“. Отново най-активни са били русистите!

Две статии за проблемите на съпоставителното езикознание публикува Андрей Данчев. Едната проследява историята на тази научна дисциплина у нас за последните 40 години — както разработките с общ характер, така и от различните езикови групи. В статията си „За посоката на съпоставителния анализ“ Андрей Данчев доразвива и уточнява някои свои постановки във връзка с предложения от него „разширен модел“ за контрастивен анализ (и двете работи са печатани в сп. „Съпоставително езикознание“). Тръгвайки от позицията на Андрей Данчев, че „транскрипцията трябва да бъде съобразена с особеностите на езика-приемник, иначе може да се отрази неблагоприятно върху четивността на текста“, Любен Любенов се спира в статията си „За българската транскрипция на английски имена в поезията“ на решението на този проблем в преводаческата практика на Спас Николов, Александър Шурбанов и Сидер Флорин.

Особено ценен принос са през годината трите лингволитературоведски студии на Иliyana Влaдoвa. Посветени на извънредно сложните въпроси на теорията и историята на превода — стилизацията в историческия роман и нейното пресъздаване в превода, персонализиращата функция на антропонимите, прозвищата и обръщенията в художественото произведение и нейното отражение в превода, граматичните архаизми като стилизиращи средства в изходния език и в езика на превода, тези три студии са всъщност цялостно изследване. Те са приноси и с преизитното и подробно формулиране на понятието „историческа стилизация“ в художествено произведение, и с класифицирането на формите на тази стилизация (на жизнена среда, персонализиращи компоненти, синтактическият строй и пр.), и с анализа на възможните междуетикови трансформации. В студиите, печатани в „Съпоставително езикознание“, „Език и литература“ и „Българска русистика“, са използвани множество примери на преводи на значителни произведения с историческа тема от руски на български и от български на руски. Студиите очевидно са части от монографично изследване, което ще очакваме с интерес.

Предал е за печат книгата си „Основи на сравнителното литературознание“ проф. Боян Ничев. В нея обширен раздел е посветен на превода. През годината под негово ръководство бе организиран симпозиум на тема „Рецепция на славянските литератури в България“, на който значително внимание бе отделено на въпросите на превода (в докладите и научните съобщения на Христина Балабанова, Иван Павлов и много други). Специално внимание заслужава университетският сборник „Българо-чешки литературни паралели“, където членовете на секция „Теория, история, критика“ Иван Павлов и Христина Балабанова (заедно с Величко Тодоров) са едни от централните фигури.

Драгомир Петров организира за първа книжка на несъществуващото вече за съжаление списание „Кръгозор“ разговор около кръглата маса на тема „Преводът на свободен стих“. Страниците за този разговор се предвиждат от публикацията на друг разговор, отпреди 22 години, обнародващ се за пръв път — „Що е свободен стих и има ли той почва у нас“. Така новата дискусия получи исторически измерения, тъй като на участниците беше раздадена и предишната стенограма. В разговора от „Кръгозор“, на който бяха изразени интересни и разнообразни становища, участваха Александър Миланов, Блага Димитрова, Венцеслав Константинов, Драгомир Петров, Любен Любенов, Нино Николов, Стефан Гечев, Федя Филкова и пишещият тези редове.

Многобройните разкази на Сидер Флорин в „Муки переводческие“ за екскурсите в големите речници на по-близки или по-далечни езици—посредници при търсенето на точното значение на дума или фраза, ни припомниха за един от нерешените проблеми на нашата книгоиздателска практика — несистемното съставяне на речници. Лексикографията (а тук трябва да добавим и често проявяваната в областта на терминологията самодейност) е едно от слабите места на езиковата ни наука. Неслучайно секция „Теория, история, критика“ предвижда през 1985 г. редица инициативи по въпроси на лексикографията, терминологията и транскрипцията.

В заключение искам да припомня научните сесии, свързани с големи национални чествувания, в които би трябвало да участват със свои изследвания и членовете на секция ТИК: Преводаческото дело на Методий, 100 години от Съединението — 1885 г., 800 години от въстанието на Асен и Петър. И, разбира се, задължително участие в голямата конференция, която през ноември Съюзът на преводачите в България ще организира на тема: „Художественият превод и развитието на българския език“. Една достойна за вниманието на всички ни тема.

Искам на края да открия няколко момента от социалните форми на самосъзнанието на преводното дело през 1984 г.:

- долавящото се вече въздействие на Програмата за развитието на критиката на преводната литература и на преводаческото изкуство;

- новите черти в облика на личността на критика на преводната литература;

- удовлетворяващото ни процентно съотношение на „критично“ срещу „панегирично“ в критическите текстове;

- водещата роля на списание „Панорама“ в процеса на създаване на действителна критика на превода;

- нерешеният все още проблем за характера на предговори, послеслови и коментари;

- планомерността при създаване на портрети на български видни преводачи и необходимостта да се насочим към съвременните наши творци;

- засиленото внимание към преводната философска и литературоведска проза.

Макар да не е бална зала, в полето на критиката на превода все още има място за всички, които се влияват, както се изрази преди време другарката Леда Милева, от „трите кардинални въпроса, които стоят пред цялата българска култура — квалификация, критика, качество“.